

DOI: 10.33663/1563-3349-2022-33-236-246

УДК 321 (091); 340.15; 340.12

Л. В. ХУДОЯР,

кандидат юридичних наук*

ORCID: 0000-0003-2386-1869

ПРИНЦИП РІВНОСТІ ЯК ЗАСАДА УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОТВОРЕННЯ ТА ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ КІНЦЯ XVI – 70-Х РОКІВ XVII СТ.

У ракурсі історико-правових досліджень об'єктивне відтворення історико-правової реальності, осмислення політичної історії Східної Європи та процесу українського державотворення та націотворення зазначеної доби вимагає використання нових методологічних парадигм. У статті з позиції тоталогічного аналізу розглядається роль принципу рівності в процесі українського націотворення та державотворення на основі аналізу українського транзитивного суспільства кінця XVI – 70-х років XVII ст. Визначено фактори, які зумовили засадничу роль принципу рівності в інтеграції українського соціуму в націю та самостійну державу.

Ключові слова: принцип рівності, український Гетьманат, тоталогічний аналіз, українське націотворення й державотворення кінця XVI – 70-х років XVII ст.

Khudoiar Lesia. The principle of equality as the basis of Ukrainian nation-building and state-building of the end of the XVI – to the 70s of the XVII century.

From the perspective of historical and legal research, an objective reproduction of historical and legal reality, an understanding of the political history of Eastern Europe and the process of the formation of Ukrainian statehood and the nation of this era requires the use of new methodological paradigms. The article examines the role of the principle of equality in the process of the formation of the Ukrainian nation and the creation of a state from the standpoint of a totallogical analysis on the basis of an analysis of the Ukrainian transitional society of the late 16th - up to the 70s. XVII century The factors that determined the fundamental role of the principle of equality in the integration of Ukrainian society into a nation and an independent state are determined.

Key words: principle of equality, Ukrainian Hetmanate, totalological analysis, Ukrainian nation-building and state-building of the end of the 16th - to the 70s of the 17th century.

Актуальність теми. В умовах існуючої зовнішньої загрози знищення держави Україна з боку РФ та її союзників й заперечення російською пропагандою факту існування української держави й українського народу, важли-

* **Khudoiar Lesia**, Candidate of Juridical Sciences (Ph. D.)

вого значення набуває висвітлення історії української державності. У цьому сенсі актуальним є визначення засадничих факторів, що вплинули на становлення української нації та української козацької держави наприкінці XVI – в середині XVII ст. Одним із таких факторів розглядається принцип рівності.

Огляд літератури. Проблема становлення української національної державності козацько-гетьманської доби присвятили численні праці вітчизняні та зарубіжні дослідники різних часів. Проте спеціально роль принципу рівності в процесі українського націотворення та державотворення на основі аналізу українського транзитивного суспільства кінця XVI – 70-х років XVII ст. досі не досліджувалася.

Постановка проблеми дослідження. Визначення ролі принципу рівності в становленні української нації та національної державності наприкінці XVI – у 70-х роках XVII ст. і чинників, які вплинули на цей процес.

Метою і завданням дослідження є дослідження взаємозалежності та взаємовпливу процесу формування й втілення принципу рівності в правовому житті українського суспільства та процесу становлення й трансформації української нації та української козацької держави.

Виклад основного матеріалу. На кінець XVI ст., як зазначає більшість дослідників, у Центрально-Східній Європі, так і в Україні, через низку соціально-політичних і економічних обставин формується чотиричленна структура суспільства, в якій, «окрім традиційних для християнської спільноти трьох станів (священників; панів, князів, братів-зем'ян та володарів божих; землеробів, ремісників і найманих працівників), існує ще стан «воїнів», що складається з представників всіх трьох названих груп»¹. Таким четвертим станом у тогочасному українському соціумі було українське козацтво. З появою цього стану воїнів тісно пов'язано формування й втілення принципу рівності в правовому житті українського етносу в другій половині XVI ст. та подальше становлення української нації й самостійної держави.

Основною причиною появи козацтва на українських теренах, уважав відомий історик і краєзнавець, правнук сотника Люботинської сотні Є. О. Альбовський, стало саме порушення принципу рівноправності польською стороною після того, як унаслідок Люблінської унії південноруси (жителі подніпровські) були приєднані до Польщі як рівні до рівних².

Козацтво відігравало визначну роль у справі збереження українського етносу та державності. Протягом тривалого часу воно, по суті, залишалось єдиною реальною силою, здатною вести відкриту збройну боротьбу зі своїми войовничими сусідами, сенс якої насамперед полягав у тому, щоб забезпечити українському народові право на існування, економічний та духовний розвиток³.

Як наголошував О. П. Оглоблин, «козацтво являло собою настільки могутню військову силу, зріст політичний козаччини, Києва, української церкви в добу митрополита Петра Могили був так відомий у цілій Європі, що і в Польщі, і в Швеції, і у Франції, і в Семигороді (Трансильванії) вважалося

за можливе, і навіть за неминуче, утворення нового державного осередку на Україні»⁴.

Найзначущішою подією, в ході якої концептуально оформилася та втілювалася на практиці ідея рівноправності українців з польським населенням Речі Посполитої, стало повстання реєстрового козацтва, селян, козаків Запорозької Січі під проводом Криштофа Косинського 1591–1593 рр. Саме ідея рівноправності розглядалася як підстава запровадження власного державного устрою. Як зазначає В. Голобуцький, повсталі виганяли панів й оголошували себе козаками (тобто вільними людьми), запроваджували козацький устрій та збирались на раду, яка виступала формою безпосередньої демократії, обирали отаманів і суддів, розподіляли землю й повинності тощо. Як свідчать численні історичні документи, відбувалося масове покаяння сільського і міського населення⁵. 16 жовтня 1594 р. розпочалося повстання проти польської шляхти очолене гетьманом Северином (Семерією) Наливайком. Основним «програмним положенням» повстанців було встановлення на звільненій від польської шляхти та магнатів території козацького ладу, заснованого на принципах загальної свободи, рівності та демократії⁶. У подальшому в Україні поширювалася боротьба селян за козацькі права, підтримувана рядовими реєстровими козаками. Так, влітку 1619 р. близько Білої Церкви розпочалося повстання понад 10 тисяч «свавільних козаків», які вимагали зрівняння у правах з реєстровими козаками.

Наступним етапом, що сприяв процесу українського націотворення та державотворення, стала діяльність видатного військового та політичного діяча гетьмана всієї України Петра Конашевича-Сагайдачного. Як зазначає Н. Д. Полонська-Василенко, завдяки політиці Сагайдачного козаки виступають на перше місце в суспільстві України і перебирають на себе значення провідної верстви, а Києву повертається значення культурного, релігійного осередку України. Соратниками Сагайдачного були галицькі культурні діячі – Єлисей Плетенецький, Памва Беринда, Лаврентій Зизаній, Іов Борецький, що символізувало соборність України, яка знову «зв'язувалася в єдиний національний організм, розірваний ходом історії»⁷. За часів гетьманства П. Сагайдачного у межах Середнього Подніпров'я етноконсолідаційні процеси вже набрали виразних організаційно-структурних форм, що дало змогу на середину сторіччя «здобути суспільно-політичне, державне і національно-культурне, у повноті його різноманітних аспектів, самовизначення»⁸. Зокрема, у зверненні української шляхти до сейму 1623 р. наголошувалося: «Народ наш руський до польського народу прилучився як рівний до рівного, як вільний до вільного...».

Важливу роль ідейного натхненника народних мас на боротьбу проти національного і релігійного гноблення з боку поляків, що сприяло вкоріненню ідеї рівності українського та польського народів тоді відігравала українська православна церква. Православне духовенство підтримало обґрунтування належності козаків до «руського народу», яке намагалося таким чином

залучити козацтво до захисту православ'я в Речі Посполитій⁹. Як зазначають більшість сучасних дослідників, ідея конфесійної рівності у свідомості української шляхти та козацтва у той період ототожнювалась з ідеєю національної рівності, а боротьба за православну віру була одночасно боротьбою проти примусової асиміляції за національну самоідентичність та рівність українського населення Речі Посполитої з польським населенням католицького віросповідання.

Замість розуміння та мирного вирішення зазначених проблем у 30-х роках XVII ст. посилилася економічна та військова експансія польських магнатів і шляхти на українські землі, що стало вагомим чинником стимулювання процесу створення української незалежної держави та зрівняння у правах українського населення. Зокрема, протистояння з поляками різко загострилося після страти у 1635 р. гетьмана нерестрових козаків (1628–629, 1630–1635) Івана Сулими та «очищення» реєстру Війська Запорозького від бунтівників шляхом скорочення до 7 тис. осіб, що стало приводом до нового повстання, яке послідовно очолили гетьмани Павло Бут (Павлюк), Яків Острянин (Остриця), Дмитро Гуня. У ході повстання відбувалося масове «показачення» населення. Навіть польний гетьман М. Потоцький мусив визнати, що в Україні «всі до останнього покаялись... тут кожний хлоп – козак». Перелякана шляхта тікала зі своїх маєтків до Польщі¹⁰. Масове покажачення означало фактичне зрівняння у правах козаків та посполитих (міського населення і селянства).

Після жорстокого придушення повстання та страти П. Павлюка у Варшаві новий етап повстання у 1638 р. очолив Я. Острянин, який звернувся з універсалом до українського народу «...з войском на Украину для выдвиненья [визволення] вас, народа нашего православного, от ярма порабощения и мучительства тиранского ляховского и для отищения починенных обид, разорений и мучительных ругательств... всему посполству рода Русского, по обоим сторонам Днепра мешкающего»¹¹. Таким чином, повстанці вже мали чітко сформульовану політичну програму, в якій містилися вимоги національної та політичної рівності, рівних економічних прав та особистої свободи українського народу.

Повстання зазнало поразки й було жорстоко придушене поляками¹². У квітні 1638 р. було ухвалено «Ординацію Війська Запорозького», яка фактично передбачала ліквідацію козацтва як стану та перетворення козаків на частину польського війська з максимально урізаними правами та чітко визначеною зоною осілості. Втім, козацькі виступи продовжувалися й у 1645 – 1646 рр. Козаки «шукали способу до повстання»¹³.

Через зазначені обставини визвольна війна 1648–1657 рр. одразу набула характеру революції, оскільки всі групи українського населення (козаки, міщани, селяни, духовенство) мали різні вагомі підстави для невдоволення своїм становищем. Все ж, на нашу думку, основними підставами революції стала правова нерівність українського і польського населення у найважливі-

ших сферах суспільного життя Речі Посполитої: політичній, військовій, економічній, релігійній та культурній¹⁴. Цей період вважається першою фазою Української національної революції 1648–1676 рр.¹⁵

Головною метою революції, зазначає Д. І. Багалій, було скасування привілеїв станів, щоб «не було тієї безодні, котра відділяла тоді шляхту од посполитих, панів від кріпаків. І ось тоді всім захотілося попасти у козаки, бо козак був вільний чоловік, доволі заможний і забезпечений землею... Ріжниця була між ними [станами] не в юридичних правах, а головне у кріпацтві... І вони справді тоді немов злилися у козаччині всі – до неї прилучилося і козацтво і поспільство»¹⁶.

Таке «злиття всіх у козаччині» стало підставою появи та втілення ідеї козацької держави. Перша концепція такої держави була сформульована Йосипом Верещинським у праці «Війську Запорозькому пресвітлий наказ» (1596 р.). Найбільших успіхів у справі українського державотворення було досягнуто в ході Національно-визвольної війни 1648–1657 рр. під проводом Богдана Хмельницького, коли відбулося формування інституцій української козацької держави, яка була визнана суб'єктом міжнародних відносин¹⁷. Зокрема, правове визнання урядом Речі Посполитої незалежної української держави у межах Київського, Чернігівського і Брацлавського воєводств (Волинь і Поділля залишалося у складі Речі Посполитої) було закріплене в Зборівському договорі 1649 р.¹⁸, укладеному між гетьманом України Богданом Хмельницьким і польським королем Яном-Казимиром у м. Зборів (тепер Тернопільська обл.). Незалежність козацької держави була визнана також Гадяцькою угодою 1658 р. між гетьманом України Іваном Виговським і польським урядом у вересні 1658 р. у м. Гадяч (тепер Полтавська обл.)¹⁹.

Однак поява і формування козацтва як окремого стану не пояснює усіх аспектів засадничої ролі принципу рівності в правовому житті українського суспільства в руслі генезису і динаміки розвитку державно-правових інститутів на українських землях. Для характеристики політико-правового буття українського соціуму цього періоду скористаємося двома поняттями, введеними В. В. Кизимом в рамках тоталогічного підходу до вивчення соціуму – «генерологія» і «парсика». Як уявляється, саме на їх основі вдається подолати обмеженість традиційних схем і методологій (організмічних, функціональних, структурно-функціональних, системних, синергетичних, сітєвих) і в той же час зберегти їх ціннісні моменти. Генерологія пов'язана з актуальною (онтичною) стороною буття соціуму, а парсика – з потенційною (онтологічною). Якщо перша відповідає колишнім системним, структурним і функціональним уявленням і пов'язана з причинною детермінацією, то друга – має риси несистемних і неструктурних (по відношенню до генерології) відносин, які відіграють роль випадкового фону. Взаємодія цих двох сторін визначає увесь динамізм соціальної тотальності, тобто конкретну форму сігізійної детермінації. Сігізія у даному випадку означає увідповіднення частин і цілого, які увесь час трансформуються і існують як самостійна

реальність, буття, цілісність, тотальність. Соціальна генерологія – це результат фіксації сформованих способів буття у вигляді загальнообов’язкових правил, законів, вимог, еталонів, що забезпечуються спеціально створеною соціальною організацією, установами і контролюючими органами. Для окремого суспільства несучі конструкції генерології, що забезпечують його життя й утворюють генерологічний каркас соціуму, пов’язані насамперед з державними структурами і відносинами, економічними зв’язками і процесами, пануючою системою світоглядних і інших імперативів, внутрішньо пов’язаних між собою²⁰.

Генерологічним каркасом українського соціуму досліджуваного періоду стали: 1) Українська Гетьманська держава (Гетьманат) під назвою «Військо Запорозьке» з власними державними інституціями: а) кордони і території; б) власний територіальний устрій – полково-сотенний; в) республіканська форма правління; г) система органів публічної влади, яка складалася з трьох рівнів: генеральна Рада і Гетьман (функції їхні не були чітко розмежовані) та Старшинська Рада; полкові уряди; сотенні уряди та органи міського самоврядування; г) судова система – генеральний суд, полкові і сотенні суди, суди сільських отаманів, міські суди (магістратські та ратушні); сільські суди війта, доменіальні суди, церковні суди; д) власна податкова система, митна і податкова служби; є) власні збройні сили; 2) власна система права: звичаєве та стихійно масове право; «попередні права» – Литовський статут 1588 р., збірники магдебурзького права, деякі акти урядів Речі Посполитої; акти органів української (гетьманської) влади; нормативні акти церковного права – Духовний та Монастирський регламенти; Статут про чинонаступництво церковне, «кормчі книги»; 3) інтенсивне становлення капіталістичного укладу на основі скасування станів та надання рівних економічних і соціальних прав населенню завдяки перегляду старих принципів та норм середньовічного права з його обмеженням особистої свободи, нерівністю та нерівноправністю окремих станів і соціальних груп, народів, релігійних конфесій, який став підвалиною економічної системи Гетьманщини; 4) православна релігія та існування самостійної Київської метрополії (до 1686 р.); 5) переростання української народності в націю завдяки економічним, соціальним та духовним процесам, що відбувалися в українському соціумі, які, як зазначають В. А. Смолій і О. І. Гуржій, фокусувалися на етносоціальних елементах²¹.

Однак, як стверджує В. В. Кизима, генерологічний аспект не вичерпує усього багатства і відносин соціуму, якщо не враховувати парсичний, який виявляється в психології й знаходить вираз у міфах, казках, віруваннях тощо. Відповідно парсична сфера неінституційних відносин і регуляторів – це сфера суспільних відносин, у яких діють нежорсткі, непричинні форми детермінації, пов’язані, зокрема, з надією, мораллю, Богом, міфами, вірою, любов’ю, інтуїцією, свободою, особистими цілями людьми тощо. Тобто сфера життя суспільства, яка знаходиться умовно «між сім’єю і державою».

Ця сфера постійно взаємодіє з генерологічним каркасом соціуму в рамках закону сігійності²².

Як уявляється, в цій сфері відбувалося зародження процесу становлення української національної ідеї, розроблялися концепції української державності та принципу рівності. Докладно цей процес висвітлено у дисертаціях та монографіях І. В. Куташева²³ та Л. В. Худояра²⁴.

Зокрема, зміст національної ідеології, концепції української козацької держави й принципу рівності в українській філософській і правовій думці наприкінці XVI – 70-х років XVII ст. багато в чому був зумовлений європейською філософською і правовою традицією XVI – перш. пол. XVII ст., яка поєднувала основоположні ідеї античності, ренесансу та барокової філософської і правової думки. Під впливом ідеології ренесансного гуманізму чітко окреслилися три основні виміри смислу категорії «рівність» – морально-етичний, соціально-політичний і правовий. Ядром етики гуманізму був принцип спільного блага (блага народу), який став передумовою становлення і визначив основні ідеї нового державно-правового ладу.

Слід наголосити, що козацька форма державності виникла не лише на етнічній, а й на ідеологічній та морально-психологічній основі. Людей об'єднали не лише традиційні уявлення про «вольності і свободи нашого руського народу» та етнічна ідентичність, а й духовна спорідненість й насамперед православна віра, моральні цінності – побратимство (в козацькій спільноті та в православних братствах міського і сільського населення), ідеологізація повсякденного життя українського суспільства.

Динаміці цього процесу сприяло поширення грамотності серед значної частини українського населення, зокрема й серед жінок, та високий, як на той час, рівень освіти української шляхти й духовенства, що зумовило відповідний рівень загальної та правової культури. Просвітницька діяльність здійснювалася школами, заснованими при православних братствах, викладачами та випускниками Острозької слов'яно-греко-латинської академії (у 1576 р.) та Києво-Могилянської академії (1620 р.)²⁵.

Велика заслуга у формуванні української нації та держави належить фундаторам і випускникам цих навчальних закладів – представникам духовенства Христофору Філалету (Мартину Броневському), Герасиму і Мелетію Смотрицькому, Касіану Саковичу, Сильвестру (Стефану) Косову та ін. Зокрема, вихованцями Києво-Могилянської академії були соратники Богдана Хмельницького дипломати Силуян Мужилівський, Іван Кравченко, Федір Вешняк, Іван Чорнота та багато інших. Їхнє правове й державно-політичне мислення й дії переважно були спрямовані на захист інтересів українського народу й становлення незалежної української держави²⁶.

Висновки. З кінця XVI – до 70-х років XVII ст. становлення принципу рівності в правовому житті українського суспільства стало головною рушійною силою процесу українського націотворення та державотворення. Взаємодія згаданих двох сторін соціальної тотальності («генерології» і «пар-

сики») визначила увесь її динамізм, тобто конкретну форму сігізійної детермінації, а саме: 1) становлення принципу рівності в масовій правовій свідомості українського суспільства, який реалізувався в правовому житті в ході революційних подій 1648–1676 рр.; 2) формування української нації та української козацької держави на основі таких правових цінностей: рівні права українського народу з іншими народами; відсутність дискримінації залежно від віросповідання, етнічної й станової належності, місця проживання та майнового становища; рівні права на заміщення державних посад і посад в органах самоврядування; рівні правові статуси осіб у середовищах українського міщанства, козацької старшини та рядового козацтва; рівність перед судом; рівні економічні й культурні права.

Відповідно, можна визначити фактори, які зумовили засадничу роль принципу рівності в інтеграції українського соціуму в націю та самостійну державу наприкінці XVI – у 70-х роках XVII ст.: порушення принципу рівноправності польського і руського народів унаслідок Люблінської унії; формування окремого козацького стану й масове покозачення українського населення в ході революційних подій 1648–1676 рр.; інтенсивне становлення капіталістичного укладу на основі скасування станів та надання рівних економічних і соціальних прав населенню; становлення української національної ідеї та розроблення концепції української козацької республіки на основі принципу рівності відповідно до пануючої на той час ідеології; підтримка ідеї створення самостійної національної української держави українським православним духовенством; поширення грамотності серед значної частини українського населення та високий рівень освіти української шляхти й духовенства, що зумовило відповідний рівень загальної та правової культури; духовна спорідненість українського соціуму на основі православної віри та спільних моральних цінностей.

1. Карліна О. М. Три суспільні стани і проблема міста в середні віки. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія «Історія». Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2011. Вип. 106. С. 30.
2. Альбовський Е. А. История Харьковского Слободского казачьего полка (1651–1765). Харьков: Тип. Губернского Правления, 1895. С. 5–7.
3. Історія українського козацтва: Нариси: У 2 т. Т. 1. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська Академія», 2006. С. 5.
4. Оглоблин О. Хмельниччина і українська державність. Нью-Йорк: Організація оборони чотирьох свобод України та Спілка Української Молоді: Printed by Dnipro 77 St. Mark's Pl. New York, 1954. С. 15.
5. Голобуцький Володимир. Запорозьке козацтво. Київ: Вища школа, 1994. С. 159.
6. Лесяк Сергій. Северин Наливайко. *Володарі гетьманської булави: Історичні портрети*. Київ: Варта, 1994. С. 121–127.
7. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. Т. 1. До середини XVII століття. Київ: Либідь, 1995. С. 444–445.
8. Українська політична думка середини XVII століття / Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ, 2008. С. 51.
9. Брехуненко В. А. Гадяцька унія 1658 р. Київ: [б. в.], 2008. С. 233.
10. Голобуцький Володимир. Запорозьке козацтво ... С. 320–344.
11. Летопись

событий в Юго-Западной России в XVII в. в 4 т. Київ: Типография Федорова, 1864. Т. 3. С. 140. **12.** Багалей Д. И. Материалы для истории колонизации и быта Харьковской и отчасти Курской и Воронежской губ. Харьков: Типография К. Л. Счасни, 1890. С. 44. **13.** Смолій Валерій, Степанков Валерій. Українська національна революція XVII ст. (1648 – 1676 pp.) Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. С. 77–78. **14.** Див.: Худояр Л. В. Становлення принципу рівності у правовій ідеології українського козацтва наприкінці XVI – у першій третині XVII століття. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 3. С. 75–78. **15.** Худояр Л. В. Принцип рівності в українському праві козацько-гетьманської доби: монографія. НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Херсон: Грінь Д. С. [вид.], 2015. С. 29. **16.** Багалій Д. І. Історія Слобідської України. Харків: Основа, 1991. С. 67. **17.** Див.: Чухліб Тарас. Міжнародно-правовий статус ранньомодерної Української держави. *Український Гетьманат: нариси історії національного державотворення XVII–XVIII ст.* у 2 кн. Кн. 1. Київ: Інститут історії України НАН України, 2018. С. 373–404. **18.** Текст Зборівської угоди (Декларація ласки його королівської милості, даної Війську Запорозькому на пункти прохання) // ЦДІАК України, ф. 2236, оп. 4, спр. 1, арк. 5, 6, 7. Копія з оригіналу, що зберігається в Головному архіві давніх актів (AGAD), м. Варшава. **19.** Гадяцька угода між Військом Запорозьким і Річчю Посполитою // ЦДІАК України, ф. 221, оп. 1, спр. 186, арк. 1 і 1 зв. Копія XVIII ст. **20.** Кизима В. В. Социум и бытие. Киев: Издатель ПАРАПЛАН, 2005. С. 78–80, 88–89. **21.** Смолій В. А., Гуржій О. І. Як і коли почала формуватися українська нація. Київ: Наук. думка, 1991. С. 4–5. **22.** Кизима В. В. Социум и бытие... С. 79–81, 88–96. **23.** Куташев І. В. Державотворчі ідеї у політичній думці доби гетьманщини: автореф. дис. ... д-ра політ. наук: 23.00.01 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2008. 38 с. Куташев І. В. Політична думка доби гетьманщини: моногр. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ: Укр. Центр духовн. культури, 2007. 320 с. **24.** Худояр Л. В. Принцип рівності в українському праві козацько-гетьманської доби: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2015. 239 с.; Худояр Л. В. Принцип рівності в українському праві козацько-гетьманської доби: монографія / за заг. ред. І. Б. Усенка; НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Херсон: ФОП Грінь Д. С., 2015. 270 с. **25.** Див.: Губар К. А. Юридичні дисципліни в Києво-Могилянській академії (XVII–XVIII ст.): до 400-річчя від дня заснування. *Правова держава*. Вип. 26 С. 592–593. Губар К. А. Внесок Києво-Могилянської академії у вітчизняну юридичну освіту, науку і практику (1615–1920 pp.): монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2016. С. 34–40. **26.** Києво-Могилянська академія в іменах, XVII–XVIII ст.: енциклопед. видання / упоряд. З. І. Хижняк; за ред. В. С. Брюховецького. Київ: Вид. дім «КМ Академія», 2001. С. 15.

References

1. Karlina O. M. Try suspil'ni stany i problema mista v seredni viky. *Visnyk Natsional'noho kyryivs'koho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*. Seriya «Istoriya». Kyiv: Vydavnycho-polihrafichnyy tsentr «Kyryivs'kyy universytet», 2011. Vyp. 106. S. 30 [ukr]. **2.** Al'bovskiy Ye. A. Istoriya Khar'kovskogo Slobodskogo kazach'yego polka (1651–1765). Khar'kov: Tip. Gubernskogo Pravleniya, 1895. S. 5–7 [rus]. **3.** Istoriya ukrayins'koho kozatstva: Narysy: U 2 t. T. 1. Kyiv: Vyd. dim «Kyeyevo-Mohylyans'ka Akademiya», 2006. S. 5 [ukr]. **4.** Ohloblyn O. Khmel'nychchyna i ukrayins'ka derzhavnist'. N'yu-York: Orhanizatsiya oborony chotyrok'kh svobod Ukrayiny ta Spilka Ukrayins'koyi Molodi: Printed by Dniro 77 St. Mark's Pl. New York, 1954. S. 15 [ukr]. **5.** Holobuts'kyy

Volodymyr. Zaporoz'ke kozatstvo. Kyiv: Vyshcha shkola, 1994. S. 159 [ukr]. **6.** Lepyavko Serhiy. Severyn Nalyvayko. *Volodari het'mans'koyi bulavy*. Kyiv: Varta, 1994. S. 121–127 [ukr]. **7.** Polons'ka-Vasylenko N. Istoriya Ukrayiny: U 2 t. T.1. Do seredyny KHVII stolittya. Kyiv: Lybid', 1995. S. 444–445 [ukr]. **8.** Ukrayins'ka politychna dumka seredyny XVII stolittya / Instytut politychnykh i etnonatsional'nykh doslidzhen' im. I. F. Kurasa NAN Ukrayiny. Kyiv, 2008. S. 51 [ukr]. **9.** Brekhunenko V. A. Hadyats'ka uniya 1658 r. Kyiv: [b. v.], 2008. S. 233 [ukr]. **10.** Holobuts'kyi Volodymyr. Zaporoz'ke kozatstvo ... S. 320–344 [ukr]. **11.** Letopys' sobytyy v Yuho-Zapadnoy Rossyy v XVII v. v 4 t. Kyiv: Typohrafiya Fedorova, 1864. T. 3. S. 140 [rus]. **12.** Bahaley D. Y. Materyaly dlya ystoryy kolonizatsyy y byta Khar'kovskoy y otchasty Kurskoy y Voronezhskoy hub. Khar'kov: Typohrafiya K. L. Schasny, 1890. S. 44 [rus]. **13.** Smoliy Valeriy, Stepankov Valeriy. Ukrayins'ka natsional'na revolyutsiya XVII st. (1648 – 1676 rr.) Kyiv: Vyd. dim «Kyyevo-Mohylyans'ka akademiya», 2009. S. 77–78 [ukr]. **14.** Dyv.: Khudoyar L. V. Stanovlennya pryntsyu ravnosti u pravoviy ideolohiyi ukrayins'koho kozatstva naprykintsi KHVІ – u pershiy tretyni KHVII stolittya. *Chasopys Kyivsk'oho universytetu prava*. 2013. № 3. S. 75–78 [ukr]. **15.** Khudoyar L. V. Pryntsyu ravnosti v ukrayins'komu pravi kozats'ko-het'mans'koyi doby: monohrafiya. NAN Ukrayiny, In-t derzhavy i prava im. V. M. Korets'koho. Kherson: Hrin' D. S. [vyd.], 2015. S. 29 [ukr]. **16.** Bahaliy D. I. Istoriya Slobids'koyi Ukrayiny. Kharkiv: Osnova, 1991. S. 67 [ukr]. **17.** Dyv. Chukhlib Taras. Mizhnarodno-pravovyy status rann'omodernoyi Ukrayins'koyi derzhavy // *Ukrayins'kyi Het'manat: narysy istoriyi natsional'noho derzhavotvorenniya XVII–XVIII st.* u 2 kn. Kn. 1. Kyiv: Instytut istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny, 2018. S. 373–404 [ukr]. **18.** Tekst Zborivs'koyi uhody (Deklaratsiya lasky yoho korolivs'koyi mylosti, danoyi Viys'ku Zaporoz'komu na punkty prokhannya) // TSDIAK Ukrayiny, f. 2236, op. 4, spr. 1, ark. 5, 6, 7. Kopiia z oryinalu, shcho zberihayet'sya v Holovnomu arkhivi davnikh aktiv (AGAD), m. Varshava [ukr]. **19.** Hadyats'ka uhoda mizh Viys'kom Zaporoz'kym i Richehyu Pospolytoyu // TSDIAK Ukrayiny, f. 221, op. 1, spr. 186, ark. 1 i 1 zv. Kopiia XVIII st. [ukr]. **20.** Kizima V. V. Sotsium i bytiye. Kyiv: Izdatel' PARAPLAN, 2005. S. 78–80, 88–89 [rus]. **21.** Smoliy V. A., Hurzhiy O. I. Yak i koly pochala formuvatysya ukrayins'ka natsiya. Kyiv: Nauk. dumka, 1991. S. 4–5 [ukr]. **22.** Kizima V. V. Sotsium i bytiye... S. 79–81, 88–96 [rus]. **23.** Kutashev I. V. Derzhavotvorchi ideyi u politychniy dumtsi doby het'manschyny: avtoref. dys... d-ra polit. nauk: 23.00.01. Kyiv. nats. un-t im. T. Shevchenka. Kyiv, 2008. 38 c. Kutashev I. V. Politychna dumka doby het'manschyny: monohr. / Kyyiv. nats. un-t im. T. Shevchenka. Kyiv: Ukr. Tsentru dukhovn. kul'tury, 2007. 320 c. [ukr]. **24.** Khudoyar L. V. Pryntsyu ravnosti v ukrayins'komu pravi kozats'ko-het'mans'koyi doby: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.01; NAN Ukrayiny, In-t derzhavy i prava im. V. M. Korets'koho. Kyiv, 2015. 239 s.; Khudoyar L. V. Pryntsyu ravnosti v ukrayins'komu pravi kozats'ko-het'mans'koyi doby: monohrafiya / Za zah. red. I. B. Usenka; NAN Ukrayiny, Instytut derzhavy i prava im. V. M. Korets'koho. Kherson: FOP Hrin' D. S., 2015. 270 s. [ukr]. **25.** Dyv.: Hubar K. A. Yurydychni dystsypliny v Kyyevo-Mohylyans'kiy akademiyi (XVII – XVIII st.): do 400-richchya vid dnya zasnuvannya. *Pravova derzhava*. Vyp. 26. S. 592–593. Hubar K. A. Vnesok Kyyevo-Mohylyans'koyi akademiyi u vitchyznyanu yurydychnu osvitu, nauku i praktyku (1615–1920 rr.): monohrafiya. Kyiv: Tsentru uchbovoyi literatury, 2016. S. 34–40 [ukr]. **26.** Kyyevo-Mohylyans'ka akademiya v imenakh, XVII–XVIII st.: Entsykloped. vydannya / Uporyad. Z. I. Khyzhnyak; Za red. V. S. Bryukhovets'koho. Kyiv: Vyd. dim «KM Akademiya», 2001. S. 15 [ukr].

Khudoiar Lesia. The principle of equality as the basis of Ukrainian nation-building and state-building of the end of the XVI – to the 70s of the XVII century.

From the perspective of historical and legal research, an objective reproduction of historical and legal reality, an understanding of the political history of Eastern Europe and the process of the formation of Ukrainian statehood and the nation of this era requires the use of new methodological paradigms. The article examines the role of the principle of equality in the process of the formation of the Ukrainian nation and the creation of a state from the standpoint of a totallogical analysis on the basis of an analysis of the Ukrainian transitional society of the late 16th – up to the 70s. XVII century The factors that determined the fundamental role of the principle of equality in the integration of Ukrainian society into a nation and an independent state are determined.

At the end of the 16th – until the 70s of the 17th century. formation of the principle of equality in the legal life of Ukrainian society has become the main driving force of the process of Ukrainian nation-building and state-building. Factors that determined the fundamental role of the principle of equality in the integration of Ukrainian society into a nation and an independent state in the late sixteenth – to the 70s of the seventeenth century: violation of the principle of equality of the Polish and Russian peoples as a result of the Lublin Union; formation of a separate Cossack state and mass Cossacks of the Ukrainian population during the revolutionary events of 1648-1676; intensive formation of the capitalist system on the basis of the abolition of the estates and the granting of equal economic and social rights to the population; formation of the Ukrainian national idea and development of the concept of the Ukrainian Cossack republic on the basis of the principle of equality according to the ideology prevailing at that time; support for the idea of creating an independent national Ukrainian state by the Ukrainian Orthodox clergy; the spread of literacy among a large part of the Ukrainian population and the high level of education of the Ukrainian nobility and clergy, which led to an appropriate level of general and legal culture; spiritual kinship of Ukrainian society on the basis of Orthodox faith and common moral values.

Key words: principle of equality, Ukrainian Hetmanate, totallogical analysis, Ukrainian nation-building and state-building of the end of the 16th – to the 70s of the 17th century.